

GÖNÜLLÜ KULLUK ÜZERİNE SÖYLEV

Etienne de La Boétie ile yapıtı
“Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev”in
kısa bir tanıtılması

Dr. Mehmet Ali AĞAOĞULLARI

La Boétie 1 kasım 1530'da Fransa'nın Périgord bölgesinin küçük fakat zengin bir kenti olan Sarlat'da doğmuş, genç yaşta Bordeaux yakınlarında Germignan'da 8 ağustos 1563'te ölmüştür. Soylulaştırılmış burjuva kökenli bir ailenin çocuğu olan La Boétie, babasının ölümünden sonra bakımını üstlenen amcasının etkisiyle hukuk öğrenimini seçmiş ve 1553'te Orléans Üniversitesi'nden hukuk diploması almıştır. O dönemlerde hümanizm ve reform akımlarının hukuk fakültelerinde gelişmiş olduğu ve 1559'da düşüncelerinden dolayı Paris'te yakılarak öldürülecek olan protestan partinin önde gelen demokratlarından Anne du Bourg'un Orléans'da hocalık yaptığı göz önüne alındığında üniversite yıllarının La Boétie'nin düşünsel gelişimi üzerindeki etkisi açıkça ortaya çıkar.

Fakülteyi bitirdikten bir yıl sonra, bu genç hukukçu, kral II. Henri'nin onayı üzerine Bordeaux Parlamentosu'nda danışmanlık görevine sınavla kabul edilmiştir. Ölümüne dek bu görevi sürdüren La Boétie, 1557 yılında kendisi gibi danışman olan ünlü Fransız düşün adamı Montaigne ile tanışmıştır. Bu iki düşünür arasında çok yakın bir dostluk ilişkisi kurulmuştu. Uzun bir süre Bordeaux Parlamentosu'nda etkin olamayan La Boétie, 1560 yılından başlayarak önemli görevler üstlenmiştir. Paris'te tanıştığı ana kraliçe Catherine de Médicis'in baş danışmanı Michel de l'Hospital'in düşüncelerini benimsemiş ve bu düşünceler doğrultusunda yayımlanan kraliyet fermanlarının Bordeaux yöresinde uygulanılmasına çalışmıştır.

16. yüzyıl Fransa'sının içinde bulunduğu en önemli sorun din çatışmalarıydı. Monarşi, bir yandan krallığı zayıflatan katolik-protestan çatışmasına çözüm arıyor, öte yandan kiliseye olan üstünlüğünü

pekiştirmeye uğraşıyordu. İki aşırı ucu oluşturan katolik parti ile Fransız calvinistleri olan "huguenot"ların karşısına Michel de l'Hospital'in başını çektiği politikler partisi çıkmıştı. Dinsel hoşgörü yanlısı olan politikler, katolikliğin devlet dini kalmasını, protestanlar için ibadet özgürlüğünün güvence altına alınmasını ve monarşinin erkini artırarak kilisenin ona bağımlı kılınmasını savunuyorlardı. İşte bu düşüncelere katılan La Boétie, protestanlara ibadet özgürlüğünü tanıyan 17 Ocak 1562 tarihli "Ocak Fermanı"nın savunmaya yönelik bir yazıyı kaleme almıştır. Burada mezhep savaşlarının tehdit ettiği ulusal birliği korumak kaygısıyla mutlak monarşi düşüncesine yaklaşmaktadır.

Fakat La Boétie'nin siyasal düşünceler tarihinde önemli bir yer kazanmasına neden olan **Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev** adlı yapıtı, mutlak monarşinin savunması şöyle dursun siyasal iktidarın her tür-lüsünün yerilmesini içerir. Montaigne, arkadaşını savunmak amacıyla, La Boétie'nin bu yergiyi 16-18 yaşları arasında yazdığını belirtmiştir. Ne var ki Söylev gerçekten bu tarihlerde yazılmış olsa bile, Fransa'nın güney bölgelerinde patlak veren köylü ayaklanmalarından etkilenen La Boétie'nin 1553'ten sonra yapıtını gözden geçirip geliştirdiği bugün kesinlik kazanmıştır. Söylev La Boétie'nin yaşamı süresince yayımlanmadığı gibi ölümünden sonra Montaigne tarafından da yayımlanmamıştır. Saint-Barthélémy katliamının ertesinde bazı "huguenot"lar bu yapıtı ele geçirmişler ve 1574'den başlayarak onu kendi amaçları doğrultusunda, militan nedenlerden dolayı yaymaya başlamışlardır. Daha sonraları, Söylev, çeşitli tarihlerde cumhuriyetçiler ve demokratlar tarafından kullanılmıştır; 1789 Fransız Devrimi başlarında yayımlandığı gibi, 1857'de Louis-Napoléon'un darbesinden sonra Brüksel'e kaçan cumhuriyetçiler de bu yapıtı bastırıp piyasaya sürmüşlerdir.

Görüldüğü gibi, Söylev yüzyıllar boyunca militan çerçeveler içine konmuş ve bu biçimde değerlendirilmiştir. Bundan dolayı içerdiği temel siyasal görüşler farkedilememiştir. Oysa, La Boétie devrinin somut koşullarından "özgür", çağının çok ilerisinde bir düşünce yapıtı gerçekleştirmiştir. Tüm zaman ve mekan sınırlamasını yıkarak siyaset sorununu konu edinmiştir. Yoksa yapıtı ne monarşinin yergisi ne de "tyrannicide"nin (tiranların öldürülmesinin) ya da demokrasinin övgüsüdür. Siyaseti iktidar ilişkileri ağının oluşumu biçiminde algılayan La Boétie, siyasetin yani iktidarın (özgürlüğü yok ettiğinden dolayı) nefret edilecek bir olgu olduğunu belirtir. İktidarın hoş, iyi bir şey olduğu ya da böyle olması gerektiği kanısına kesin bir karşı çıkıştır bu. Bu görüşten hareket eden La Boétie, doğaya aykırı düşen iktidar ol-

gusuna insanların nasıl olup da boyun eğdikleri sorununu yapıtının odak noktası yapar. Böylece onun için siyaset üzerinde düşünmek, yönetilenler durumunda olan insanların bu durumda kalmak istemelerinin nedenlerinin araştırılması olmaktadır.

Gerçek bir Rönesans düşünürü olan La Boétie **Söylev**'de dinsel açıklamaları tümüyle dışlamaktan da öte yine yaygın olan bir başka kaniya karşı çıkar; iktidarın gerçekleşmesini yönetenin (ya da yönetenlerin) istencine (volontarizmine) değil de yönetilenlerin istencine bağlar. Bunun yanında, halkların gönüllü kulluk tutkusuna bağlanmalarında iktidarın kullandığı yöntemlere ve devlet mekanizmasının etkinliğine dikkati çeker. La Boétie'ye göre hükmetmek, devleti kulluk ve bağımlılık ilişkileriyle bir piramit biçiminde düzenleyip kurmaktır. Birey, kendinin altında ezebileceği insanlar bulunduğunu görerek "Bir" ile, egemen ile özdeşleşmekte ve siyasal iktidar aygıtının ya da bir başka deyişle devletin, varlığını sürdürmesine gönüllü olarak katkıda bulunmaktadır.

Bu 16. yüzyıl düşünürü, bir yanda her türlü bağımlılığı reddedip "doğal" özgürlüğü savunmasıyla Aydınlık Çağı filozoflarının, öbür yanda ise iktidar ve devlet mekanizmasını irdelemesiyle modern siyaset biliminin bir habercisi gibi gözükmektedir.

GÖNÜLLÜ KULLUK ÜZERİNE SÖYLEV¹

Çeviri : Dr. Mehmet Ali Ağaoğulları

Odysseus, Homeros'ta topluluğa şöyle seslenir : "Göremem hiç bir iyilik bir çok efendinin olmasından. Yalnız tek bir kişinin efendi, tek bir kişinin kral olmasıdır gereken."²

"Göremem hiç bir iyilik bir çok efendinin olmasından" tümcesi öylesine güzel söylenmiş ki buna birşey eklemek gerekmez. Fakat, akıllıca konuşmak için, bir çok kişinin hükmünün iyi olamayacağı, çünkü Efendi sıfatını almış tek bir kişinin erkinin bile katı ve saçma olduğu söylenmeliydi. Oysa, bunun tersine, Odysseus : "Yalnız tek bir kişinin efendi, tek bir kişinin kral olmasıdır gereken" diye devam etmiştir.

Buna karşın yine de Odysseus'u hoş görmek gerek; bu mümkündür, çünkü Odysseus, (kanımca) sözlerini gerçekten çok, ortama uygun kılarak (ordunun ayaklanmasını yatıştırmak için) bu şekilde konuşmak ve böyle bir dili kullanmak zorundaydı. Fakat, akıllıca bir çift söz söylenecekse, istediği an kötü olma erkini sürekli olarak elinde bulundurduğundan dolayı iyi olabileceğine hiç bir zaman güvenilemeyecek bir efendinin kulu (süjesi) olmanın ne kadar büyük bir mutsuzluk olduğunu belirtmek gerekir. İnsanın ne kadar efendisi olursa insan o kadar kez daha fazla mutsuz olur. Üzerinde çok tartışılmış olan, diğer devlet biçimlerinin monarşiden daha mükemmel olup olmadıkları sorusuna burada değinmek istemiyorum. Üstelik monarşinin devlet biçimleri içinde nasıl bir yere sahip olduğunu tartışmadan önce, bilmem gereken onun böyle bir yeri olup olamayacağıdır. Çünkü her şeyin tek bir kişiye ait olduğu bu hükümet biçiminde en ufak bir kamusalığın bulunduğuna inanmak çok zordur.³ Fakat bu sorun ileri

¹ "Discours sur la Servitude Volontaire"

Burada, La Boétie, "Oeuvres Politiques", Editions Sociales, Paris, 1971, s. 41-79'dan çevrilmiştir.

² İlyada, II, 206-207. Dipnotlar çevirene attır.

³ La Boétie, Devleti ifade etmek için "République" (res publica) yani 'Kamusal olan' sözcüğünü kullanır. Monarşide kamusal olan hiçbir şey bulunamayacağını belirterek de monarşinin bir devlet biçimi olamayacağını dolaylı olarak dile getirir.

bir tarihe bırakılmıştır ve ayrı olarak incelenmeyi gerektirir; dahası, kendisiyle birlikte tüm siyasal tartışmaları da gündeme getirecektir.

Benim burada üzerinde durmak istediğim sorun, bu kadar insanın, bu kadar köy, kent ve bu kadar ulusun nasıl olup ta, erkini, yalnızca onların kendisine verdikleri güçten alan tek bir tirana katlanabilmeleridir. Eğer tirana katlanma arzuları olmasaydı, tiranın onlara zarar veren erki olmayacaktı; eğer ona karşı koymak yerine, onun verdiği acıyı sevmemiş olsalardı, tiranın onlara en ufak bir kötülük yapma olanağı olamayacaktı. Boyunduruk altında bir milyon insanın kendinden daha üstün bir gücün zorlamasıyla değil de, sanki tek bir kişinin adıyla büyülenerek sefilce hizmet etmesini görmek öylesine olağan bir şey ki, buna şaşırımdan çok üzülme gerekir.

Üstelik, bu tek kişi yalnız olduğundan onun erkinden çekinmeleri ve kendilerine karşı insanlıktan uzak ve vahşi olduğundan dolayı da onun niteliklerini sevmemeleri gerekir. Biz insanlar arasındaki zayıflık böyledir. Çoğu kez kuvvete boyun eğmek zorundayızdır; sürekli en kuvvetli olunamayacağından en uygun durumu bekleyerek zaman kazanmak gerekir. Demek ki, Atina sitesinin otuz tirana kul olduğu gibi, eğer bir ulus savaş gücüyle tek bir kişiye kulluk etmeye zorlanmışsa, uşaklık etmesine şaşırılmamalı fakat bu durumu yaratan kazaya yakınılmalıdır; ya da, daha doğrusu ne şaşırılmı ne de yakınılmalı, fakat kötülüğe sabırla dayanılmalı ve gelecekteki daha iyi bir yazgıya hazırlanılmalıdır. Bizim doğamızın yapısından dolayı, dostluğun ortak ödevleri yaşam sürecimizin önemli bir parçasını alıp götürürler. Erdemi sevmek, güzel olgulara değer vermek, aldığımız iyiliğin nereden geldiğini kavramak ve uğrunda yaptığımız her şeye yaraşır olan sevdiğimiz kişinin onurunu ve üstünlüğünü yükseltmek için kendi rahatımızı bozmak akla uygundur. Öyleyse, onları korumak için büyük bir öngörüsü, savunmak için büyük bir ustalığı ve yönetmek için büyük bir özeni olduğunu sınama yoluyla kanıtlamış büyük bir kişiyi bulan bir ülkenin sakinlerini ele alalım; eğer, bu insanlar daha ileri gidip kendi kendilerine ona boyun eğmeyi kabul ederlerse ve ona bazı üstünlükler verecek kadar güven duyarlarsa, bunun pek bilgece bir iş olduğunu söyleyemem; onu, iyilik yaptığı yerden alıp kötülük yapabileceği bir yere götürmekten başka bir şey değildir bu. Ama, hiç şüphesiz, şimdiye dek yalnızca iyiliği görülen bir kişiden hiç çekinmemek ve onda yine iyilik bulmak yanlıgısına da nasıl düşünmez ki?

Fakat, ey Tanrım, nedir bu? Bunu hangi adla tanımlayabiliriz? Bu ne biçim bir belâdir? Kendilerine ait ne malları, ne aileleri ve çocukları, hatta ne de yaşamları olan sonsuz sayıdaki insanın boyun eğ-

mesi değil de hizmet (kulluk) etmesini, yönetilmesi yerine de tiranca ezilmesini görmek ne büyük bir felâkettir, daha doğrusu ne uğursuz bir kötülüktür? Karşısında kanların ve canların feda edilmesi gereken düşman bir ordunun, barbarların değil de tek bir kişinin yaptığı hırsızlıklara, yağmalara, gaddarlıklara katlanılıyor; bu tek kişi, bir Herakles ya da bir Samson değil, fakat yalnız bir "erkekçiktir" ve genellikle ulusun en alçağı ve kadınısı (féminin) kişisidir; savaşların barut kokusuna değil de güçlülükle turnuvaların kumuna alışmıştır: Kuvvet yoluyla erkeklere komutanlık etmesi şöyle dursun, zorunlu engeller olmasa zayıf bir erkeğe bile aşağılık bir biçimde hizmet eder. Bu durumu alçaklık olarak mı nitelendireceğiz? Kulluk edenlerin, korkak ve bitkin olduklarını mı söyleyeceğiz? Eğer iki, üç ya da dört kişi beraberce bir kişiye karşı kendilerini koruyamıyorlarsa, bu acaip ama yine de mümkün bir şeydir. Bunun, yürekliliğin eksikliğinden olduğu söylenebilir. Fakat yüz kişi, bin kişi tek bir kişiye katlanıyorsa; bu insanlar ona karşı çıkmak istemiyorlar, buna cüret etmiyorlar demek gerekmez mi? Bu korkaklık değil de, hor görme ve küçümseme değil midir? Fakat yüz kişi, bin kişi değil de yüz ülke, bin kent ve içlerinde en iyisi köle ve serf durumuna indirgenmiş bir milyon insan tek bir kişiye saldırmıyorsa, bu durumu nasıl adlandırabiliriz? Bu alçaklık mıdır? Oysa, her erdemsizliğin daha ileriye gidemeyeceği doğal bir sınır vardır. İki kişi tek kişiden çekinebilir; on kişinin de çekinmesi olasıdır. Fakat bin kişi, bir milyon kişi, bin kent, eğer kendilerini tek bir kişiye karşı koruyamıyorlarsa bu korkaklık değildir. Yiğitliğin, bir kişinin tek başına bir orduya saldırma, bir kaleye tırmanma ya da bir ülkeyi fethetme boyutlarına ulaşamayacağı gibi korkaklık da bu noktaya kadar varamaz.

Öyleyse korkaklık sıfatını bile hak edemeyen, kendine uyabilecek aşağılık bir ad bulamayan ve Doğa'nın onu yarattığını, dilin de onu adlandırmayı reddettiği bu korkunç erdemsizlik nedir? Silahlı elli bin adam alıp karşılarna aynı sayıda silahlı adam koyulsun; bunlar savaş düzenine göre dizilsin; birileri özgürlükleri uğruna, diğerleri ise bu özgürlüğü onların elinden almak için savaşmaya başlasınlar : Tahminen hangilerine zafer sözü verilebilir? Hangilerinin, uğraşlarının karşılığı olarak özgürlüklerini korumayı umut edenlerin mi, yoksa yaptıkları ya da aldıkları vuruşların ücreti olarak başkalarının köleliğinden başka bir şey bekleyemiyenlerin mi, savaşa daha neşe içinde gidecekleri düşünülebilir? Birileri sürekli olarak geçmiş yaşamlarının mutluluğunu gözlerinin önünde bulundururlar ve gelecekte de böyle bir hoşnutluğun beklentisi içindedirler. Onları ilgilendiren, savaş süresince katlanacakları acı değil fakat eğer savaşı yitirirlerse kendilerinin, çocuklarının ve tüm gelecek kuşakların çekecekleri acıdır, katlanacakları baskıdır. Diğerlerini yüreklendiren yalnızca ağgözlülüğün küçük sivri

ucudur ki, bu da tehlike karşısında birdenbire körlenir ve olması gerektiği kadar da ateşli olmadığından yaralarından çıkan ufak bir kan damlasıyla sönüp gider. İki bin yıl önce Yunanistan'da Yunanistan'ın iyiliği ve tüm dünyaya örnek olmaları için yapılmış ve bugün hâlâ, sanki dünmüş gibi tüm tazelikleriyle kitapların ve insanların anılarında yaşayan Miltiades'in, Leonidas'ın, Themistokles'in öylesine ünlü savaşlarında, Yunanlılar gibi çok ufak sayıdaki insana, denizi dolduran bu kadar çok gemiye karşı koyma ve eğer düşman ordularına komutanlar gerekseydi Yunanlı süvarilerin sayısının yetişmeyeceği böylesine büyük sayıdaki ulusları bozguna uğratma gücünün değil de yürekliliğinin nereden geldiğini düşünmek gerek. Öyle görülüyor ki, bu şanlı günlerde, Yunanlılar'ın Persler'e karşı savaşından öte, özgürlüğün baskı üzerine, bağımsızlığın haset üzerine zaferi gerçekleşmişti.

Özgürlüğü korumak isteyenlerin yüreklerine özgürlük tarafından yerleştirilen cesareten konuşulduğunu duymak acaip bir şeydir. Buna karşıt, her ülkede, her gün bütün insanların katkılarıyla gerçekleşen tek bir insanın yüz bin kenti yozlaştırıp onları özgürlüklerinden yoksunlaştırması olgusunu görmeyip de yalnızca işiten kişi buna nasıl inanabilir ki? Kişi. eğer bu olguyu yabancı ve uzak ülkelerde bulunduğu sırada duyduysa, bunun gerçek olmayıp, yalan ve uydurulmuş bir şey olduğunu düşünmeyecek midir? Üstelik bu yalnız olan tirana karşı koymak, onunla savaşmak gerekmez bile. Ülke ona kulluk etmemeye karar versin bir kere, tiran kendilğinden yok olup gider. Ondan her hangi bir şey eksiltmek gerekmez, ona hiç bir şey vermemek yeterli olur. Ülke, kendi yararına bir şeyler yapmak için varsın güçlülere katlanmasın; tek gerekli olan, kendi zararına olabilecek sıkıntılı bir işe kalkışmamasıdır. Demek ki, halklardır kendilerini teslim edenler, daha doğrusu kendilerini ezdirenler; çünkü kulluk etmeye son verdikleri an üstlerindeki bu yükten de kurtulmuş olacaklardır. Kendi kendini kulluklaştıran, kendi boğazını kesen halk, özgürlük ve kulluk seçeneği karşısında bağımsızlığını terkedip boyunduruğu kabul etmiş ve bu kötü duruma razı olmak şöyle dursun onu arzulamıştır. Eğer özgürlüğüne yeniden kavuşmak insana pahalıya mal olacaksa onu bu işe kalkışması için sıkıştırmam; insan için, yeniden doğal hukuka geçmek ya da başka bir deyişle hayvandan yeniden insana dönüşmek kadar değerli bir şey olamaz. Fakat ondan yine de böylesine büyük bir yüreklilik istemiyorum; yine de, rahat yaşamak uğruna herhangi bir güvenceyi (özgürlükten —çev.—) daha çok sevmesine izin vermiyorum.

Nasıl? Özgürlüğü elde etmek için yalnızca onu arzulamak yeterli, öyle mi? Eğer yalnızca insanın basit bir arzusu yeterli oluyorsa, bu dünyada, tek bir dileğiyle kazanabileceği özgürlüğü çok pahalı bulan

bir ulus olabilir mi? Kanla ödenerek yeniden satın alınması gereken ve kaybedildiğinde tüm onurlu insanların yaşamı tatsız, ölümü ise kurtuluş olarak kabul etmelerini gerektiren bu iyiliğe⁴ yeniden kavuşmak isteyen istencini suçlayan bir ulus olabilir mi? Hiç kuşkusuz, bu durum küçük bir kıvılcımdan doğan ateş gibidir : Bu ateş büyür ve daha güçlü olur, odun buldukça da yanmaya devam eder; onu söndürmek için üzerine su dökmeyip yalnızca daha başka odun vermeyince, ateş kül edecek bir şey bulamadığından kendi kendini kül eder, gücünü yitirir ve ateş olmaktan çıkar. Aynı biçimde tiranlar yağmaladıkça daha çok şey üzerinde hak iddia edip daha çok isterler, yakıp yıktıkça da onlara daha çok şey verilir ve daha çok hizmet edilir; böylece tiranlar her şeyi yok edip yıkmak için daha çok güçlenirler ve gittikçe daha kuvvetli ve daha zinde olurlar. Eğer onlara hiç bir şey verilmezse, eğer onlara hiç bir şekilde boyun eğilmezse, savaş ve vuruşmaya gerek olmadan tiranlar çıplak ve zayıf kalır; artık onlar hiç bir şey değildir; ya da tıpkı su ve besi bulamayıp kuru ve ölü bir dal durumuna dönüşen bir kök gibidirler.

Gözüpük kişiler istedikleri iyiliği elde etmek için tehlikeye atılmaktan hiç korkmazlar, akıllı kişiler ise hiç bir güçlükten kaçınmazlar. Alçak ve uyuşuk kişiler ne kötülüğe katlanmayı ne de iyiliğe yeniden kavuşmayı bilirler. İyiliği dilemekle yetinirler; onu elde etme isteği doğal olarak bu kişilerde bulunmasına karşın, onu yürekte arzulama erdemi alçaklıkları tarafından yok edilmiştir. Elde edildiğinde kişileri mutlu ve hoşnut kılacak her şeyi arzulamak olan bu istek, bu istenç, bilgilerle cesurlarda olduğu gibi akılsızlarla korkaklarda da bulunur. Bu şeyler içinde yalnızca bir tanesi eksiktir; doğa insanları bunu arzulamaktan yoksun kılmıştır. Bu şey özgürlüktür. Özgürlük öylesine büyük ve öylesine hoş bir iyiliktir ki, bir kez kayboldu mu tüm kötülükler arka arkaya sıralanırlar; bu durumdan sonra hala yok olmamış iyilikler ise kullukla yozlaştıklarından lezzetlerini tümüyle kaybederler. İnsanların arzulamadıkları yalnızca özgürlüktür; bu durum (kanımca) herhangi başka bir nedenden dolayı değil de, insanların özgürlüğü arzulasalar hemen ellerine geçirecekleri için böyledir; eğer bu güzel malı almayı reddediyorlarsa bu onun yalnızca çok kolay elde edilebileceğinden dolayıdır.

Zavallı sefil insanlar, akılsız halklar, kötü durumlarında kalmak için direnen ve iyiliklerini göremeyen uluslar. Sizler gözünüzün önünde, en güzel ve en parlak kazançlarınızın götürülüşüne, tarlalarınızın

⁴ "özgürlük" anlamında kullanılmış

yağmalanmasına, evlerinizin ve eşyalarınızın çalınmasına seyirci kalıyorsunuz. Öyle bir yaşam sürüyorsunuz ki, hiç bir şeyin size ait olduğunu söyleyebilecek durumda değilsiniz. Şimdi, mallarınıza, ailelerinize ve yaşamlarınıza yarım yamalak bile sahip olmak size büyük bir mutluluk gibi gözüküyor. Tüm bu zarar, bu kötülük, bu yıkım size düşmanlardan gelmiyor; hiç kuşkusuz düşmandan, yani öylesine yücelttiğiniz, uğrunda cesaretle savaşa gidip kendinizi ölüme atmaktan çekinmediğiniz o kişiden geliyor. Size böylesine hakim olan kişinin iki gözü, iki eli, bir bedeni var ve herhangi bir insandan daha başka bir şeye sahip de değil. Yalnızca sizden fazla bir şeyi var, o da sizi ezmek için ona sağlamış olduğunuz üstünlük. Eğer siz vermediyseniz, sizi gözetlediği bu kadar gözü nereden buldu? Eğer sizden almadıysa, nasıl oluyor da sizleri dövdüğü bu kadar çok eli olabiliyor? Kentlerinizi çiğnediği ayaklar eğer sizinkiler değilse bunları nereden almıştır? Sizin tarafımızdan verilmiş olmasa üzerinizde nasıl iktidarı olabilir ki? Eğer sizinle anlaşmadıysa sizin üstünüze gitmeye nasıl cesaret edebilir ki? Eğer kendinize ihanet etmeseniz, sizi öldüren bu katilin yardakçısı olmasanız ve sizi yağmalayan bu hırsıza yataklık etmeseniz o ne yapabilir ki? Zarar versin diye meyvalarınızın tohumunu dikeyorsunuz. Hırsızlıklarına eşya sağlamak için evlerinizi doldurup döşeyip kızlarınızı da şehvet tutkusunu tatmin etsin diye yetiştiriyorsunuz. Çocuklarınızı onlara yapabileceği en iyi şey olan savaşlarına götürsün diye, katliama götürsün diye, onları tutkularının uşakları ve intikamlarının uygulayıcıları yap-sın diye büyütüyorsunuz. Derin haz duygularını incelikle ele alabilsin ve pis ve rezil eğlencelerinin içinde yuvarlanabilsin diye ölesiye çalışıp bitkin düşüyorsunuz. Onu daha güçlü ve sert yapmak ve böylece dizginleri daha da sıkması için kendinizi zayıflatıyorsunuz. Hayvanların bile sezinleyemeyeceği ya da katlanamayacağı tüm bu kötülüklerden kurtulabilirsiniz. Bunun için kurtulmaya çabalamanız gerekmez, yalnızca kurtulmak istemeniz yeterli olacaktır. Kulluk etmemeye karar verdiğiniz an özgürsünüz demektir. Onu itmenizi ya da dengesini bozmanızı istemiyorum .Fakat yalnızca onu desteklemeyin; işte o zaman onun altından kaidesi çekilmiş bir Colosse⁵ gibi tüm ağırlığıyla düşüp parçalandığını göreceksiniz.

Elbette doktorlar iyileşmez yaralarla uğraşmamayı öğütlerler; ben de bunun halka salık verilmesinin yerinde olacağı kanısındayım. Çünkü halk, artık rahatsızlığını hissetmemektedir; bu da onun hastalığının öldürücü olduğunu gösterir. Öyleyse, varsayımsal bir biçimde, özgürlük sevgisinin artık pek doğal gözükmediği durumun nasıl oluştu-

⁵ Rodos'taki koca Apollon heykeli.

ğunu ve de bu ısrarlı hizmet etme istencinin nasıl olup da kökleştiğini bulup bulamayacağımızı araştıralım.

İlk olarak, en ufak bir kuşkuya yer vermediğine inandığım şu düşünceyi belirteyim : Eğer Doğa'nın bize verdiği haklarla ve bize öğrettiği bilgilerle yaşasaydık, doğal olarak aile büyüklerimize itaatkâr olup aklın buyruğunda bulunacaktık ve de kimsenin kölesi olmayacaktık. İnsanların kendiliğinden ve kendileri için tanık oldukları, her kişinin babasına ve annesine itaat etmesi olgusu kişinin kendi doğasının uyarılmasından başka bir şeyden kaynaklanmaz. Tüm filozofların ekollerini ilgilendirmiş ve akademikler tarafından enine boyuna tartışılmış olan bir soruna, aklın bizimle doğup doğmadığı sorununa bakalım. Şu an için, ruhumuzda aklın belli doğal tohumları olduğu ve bunların iyi öğütlerle ve geleneklerle bakımları yapıldığında erdem olarak yeşereceklerini, yoksa beliren kötülöklere karşı duramayıp havasızlıktan ham kalacaklarını sanmakla yanıldığımı düşünmüyorum. Fakat, kuşkusuz Doğa'da hiç bir şey açık seçik gözükme de görmemezlikten gelemeceğimiz şu olgu vardır : Tanrı'nın vekili ve insanların yöneticisi olan Doğa, birbirimizi, yoldaş olarak ya da daha doğrusu kardeş olarak bilelim diye hepimizi, bir tek dökme kalıbından çıkmışcasına, aynı biçimde yapmıştır. Bize verdiği armağanları paylaşırken bazılarını, gerek beden gerekse akıl açısından, diğer kişilere göre çeşitli üstünlükler sağlamıştır. Doğa, bizi kapalı bir kampa koyarcasına bu dünyaya koymasına karşın, en kuvvetlileri ve en akıllıları, bir ormandaki silahlı haydutlar gibi en zayıfları ezsinler diye bu yeryüzüne yollamamıştır. Fakat aslında, bazılarını büyük diğerlerine küçük paylar vererek Doğa'nın kardeşçe bir sevgiyi gerçekleştirdiğini düşünmek gerek. Böylece, bu sevgi, bazılarının yardım etme erkine sahip olmaları diğerlerinin ise yardıma muhtaç bulunmalarıyla oluşur. Daha sonra, bu iyi ana tüm dünyayı hepimize konut olsun diye vererek ve tüm insanları aynı kalıptan biçimlendirerek, her kişinin kendini aynaya bakarcasına görmesini ve bir başkasında kendini hemen hemen tümüyle tanımasını sağlamıştır. Birbirimizle daha fazla yakınlaşıp kardeşçe geçinmek, düşüncelerimizin ortak ve karşılıklı bildirisiyle istençlerimizin birliğini oluşturmak için de hepimize birden bu büyük armağanı, ses ve konuşma armağanını vermiştir. Doğa'nın tüm olanaklarla, birleşmemizin ve toplumumuzun bağlarını daha sıkı bağlamaya uğraşmasından ve hepimizi bütünleştirmekten çok birler yapmayı istediğini her durumda göstermesinden dolayı tüm insanların doğal olarak özgür olduğu üzerine kuşkuya düşmemek gerek; çünkü hepimiz yoldaşızdır, ve doğanın hepimizi birlik içine sokup kimseyi kul köle kılmamış olmasını da hiç kimse yadsıyamaz.

Fakat, gerçekten özgürlüğün doğal olup olmadığını tartışmak boşunadır. Çünkü hiç kimse zarar verilmeden köle durumunda tutulamaz ve dünyada hiç bir şey haksızlık kadar (bütünüyle ussal olan) doğaya aykırı değildir. Böylece bize, özgürlüğün doğal olduğunu ve bu şekilde (kanımca) yalnızca özgürlüğümüze sahip olarak değil de aynı zamanda onu koruma duygusuyla doğduğumuzu söylemek kalır. Oysa, şimdi bunun üzerinde bir kuşkuya kapılıyorsak, bu bizim iyi yönlerimizi ve doğal duygularımızı tanıyamıyacak kadar yozlaştığımızı gösterir. Sizde, layık olduğunuz onuru vermem gerektiğini biliyorum ve de size doğanızı ve durumunuzu öğretmek için karşınıza örnek olarak bizzat vahşi hayvanları koyuyorum. Eğer insanlar fazla sağır olmasaydılar, hayvanların onlara “yaşasın özgürlük” diye bağırdıklarını duyarlardı. Hayvanların bir çoğu yakalandıkları anda hemen ölürler. Örneğin, balık sudan çıkar çıkmaz yaşamını da yitirir; aynı biçimde ışığı terkeden bazı hayvanlar doğal bağımsızlıklarının yok olmasından sonra yaşamak istemezler. Eğer hayvanların kendi aralarında bir sıra ve üstünlük basamakları olsaydı (kanımca) özgürlüğü soyluluk olarak kabul ederlerdi. En büyüğünden en küçüğüne tüm hayvanlar yakalanınca tırnaklarıyla, boynuzlarıyla, ayaklarıyla, gagalarıyla öylesine büyük bir direnç gösterirler ki, bu da kaybettikleri şeyin onlar için ne derece değerli olduğunu kanıtlar. Daha sonra, kesin olarak ele geçirildiklerinde, hayvanlar bize felaketlerinin bilincinde olduklarını gösteren çeşitli belirgin işaretlerde bulunurlar. Bundan böyle ,onların artık yaşamaktan çok canlılıklarını yitirmiş oldukları ve yaşamlarını da kulluktan hoşlanmak için değil de kaybedilmiş hoşnut durumlarına yakınmak için sürdürdükleri açıkça gözlemlenir. Gücünün son damlasına kadar kendini savunup bir kurtuluş yolu göremeyen ve yakalanmak üzere olan bir filin dişlerini ağaçlara vurarak kırması, doğduğu gibi özgür kalma arzusunun onu düşünmeye sevkedip avcılarla pazarlık yapmaya yöneltmesinden ve eğer dişleri pahasına kurtulacaksa dişlerini özgürlüğünün fidyesi olarak vermesinden başka ne olabilir ki? At doğar doğmaz hizmet etmeye alışsın diye onu yem vererek kandırırız. Eğer onu pohpohlamasını bilemezsek iş terbiye edilmesine gelince, gemi aزیya alır ve mahmuza saldırır ;at böyle davranarak, eğer hizmet ediyorsa, bu onun kendi arzusuyla değil de bizim zorlamamız nedeniyle olduğunu doğaya göstermek, hiç olmazsa kanıtlamak ister gibidir. Peki öyleyse ne demek gerekir? Bir zamanlar benim fransızca şiirlerle uğraştığım dönemde dile getirdiğim gibi :

**Öküzler bile boyunduruk altında sızlanır
Kuşlar ise kafes içinde yakınır.**

Benim bile hiç okumadığım ve senin de hoşlanmış gibi yaptığın

bu mısraları yazarken beni kibirli sayacağından çekinmiyorum.⁶ Demek ki, duygusal olan her şey duyguyu elde ettiği andan başlayarak bağımlılığın kötülüğünü hissedip özgürlüğün peşinden koşar. Çünkü, insanlara hizmet etsinler diye yaratılmış olan hayvanlar bile, karşıt arzularını belirtmeden hizmet görmeye alışamazlar. Bu ne kötü yazgıdır ki, bağımsızca yaşamak için doğan tek yaratık olan insanı öylesine yozlaştırıp, ona ilk varlığının anısını ve buna yeniden kavuşma arzusunu unutturabilmiştir?

Üç çeşit tiran vardır. Bunu derken kötü prenslerden söz ediyorum.⁷ Krallığı, bir bölümü halkın seçimiyle, ikinci bir bölümü silah zoruyla ve son bölümü soylarının mirası yoluyla elde ederler. Krallığı savas hakkı gereğince ele geçirmiş olanlar, fethettikleri topraklar üzerinde bulduklarından bilinen bir biçimde davranırlar. Kral olarak doğanlar genellikle daha iyi değillerdir; bu şekilde doğup tiranlığın kanıyla beslenenler süttten tiranlık doğasını alırlar ve kendilerinin hükümü altındaki halkları babadan kalma serfler gibi görürler; Krallığı da, mizaçlarının eyilimine yani cimri ya da savurgan oluşlarına göre, kendilerine kalmış miras gibi kullanırlar. Halkın kendisine devleti verdiği kişi daha katlanılabilir olmalıdır. Ancak bu kişi, kanımca, bu yerde başkalarının üstüne yüceltildiğini görünce ve azamet diye adlandırılan ne olduğunu bilmediğim bu şeyden de hoşlanınca, buradan kıpırdamamaya karar verir. Genellikle bu kişi, halkın kendisine teslim ettiği erki çocuklarına aktarmaya özen gösterir. Bu çocuklar, babalarının düşüncesini öğrendikleri andan başlayarak, şaşılacak bir biçimde, her çeşit erdemsizlikte ve hatta gaddarlıkta diğer tiranları kat kat geçerler. Özgürlüğün anısı hala taze olduğundan, yeni tiranlığı güvence altına almak için, kulluğu daha çok genişleterek ve uyrukları özgürlükten daha da uzaklaştırarak onlara özgürlüğün anısını tümüyle unutturmaktan başka bir yol göremezler. Şu halde, gerçeği söylemek için, bu tiranlık biçimleri arasında birkaç fark gördüğümü fakat, bir seçenek göremediğimi belirtmeliyim; hükümdarlığa ulaşma araçlarının değişik olmalarına karşın, hepsinde hükmetme biçimi hemen hemen aynıdır. Seçimle gelmiş olanlar uyruklara sanki onlar uysallaştırılacak boğalarmış gibi davranırlar; fatihler uyruklarına karşı tıpkı avlarının üzerindeki gibi haklara sahip olduklarını düşünürler; mirasçılar ise uyrukları doğal köleleriymişçesine kullanırlar.

⁶ LaBoétie, büyük bir olasılıkla, Bordeaux Parlamentosu'nda kendinden önce danışmanlık görevinde bulunmuş olan Longa'ya seslenmektedir. Mesmes'in elyazmasında yapıtın Longa'ya ithaf edildiği görülmektedir .

⁷ La Boétie, tiranlıkla monarşiyi, yani tek kişinin iktidarını kastetmektedir. Görüleceği gibi, La Boétie 16. yüzyılda yaygın olan monarşi çeşitlerinin sınıflandırılmasını tiranlık başlığı altında yapmaktadır.

Fakat, eğer bugün, ne bağımlılığa alışkın ne de özgürlüğe tutkun yepyeni insanlar doğsa, bu insanlar bağımlılığın ve özgürlüğün ne olduğunu bilmedikleri gibi adlarını da hiç duymamış olsalardı veya uyrukluk olma ya da özgür yaşama seçeneği ile karşı karşıya kalsalardı, hangisini kabul ederlerdi? Bir insana hizmet etmeyi değil de yalnızca akla boyun eğmeyi sevecekleri üzerinde kuşkuyla düşmemek gerek. Yoksa, İsrail insanları gibi hiç bir zorlama ve gereksinme olmadan kendilerine bir tiran yaratmaları mümkün olacaktı. Bu ulusun da tarihini okuduğum zaman öylesine canım sıkılıyor ki, onun başına daha sonraları bir sürü kötülüğün gelmiş olmasından memnun olacak kadar insanlıktan uzaklaşıyorum. Fakat elbette tüm insanlar, kendilerinde insansal bir şey kaldığı sürece kulluklaşmalarını, iki durumdan biri olduğu zaman yani zorlandıkları ya da aldatıldıkları için kabul ederler; zorlama ya yabancı silahlı güçler tarafından, örneğin Atina ve Sparta'nın İskender'e boyun eğmesi gibi, ya da Atina'nın Peisistratos'un eline düşmesi gibi hizipler tarafından gerçekleşir. İnsanlar çoğu kez aldatılma ile özgürlüklerini kaybederler; bu durumda insanlar başkaları tarafından kandırılmaktan çok kendi kendilerini aldatırlar. Tıpkı bu şekilde, Sicilya'nın en önemli kenti olan ve bugün Saragossa diye adlandırılan Syraküza halkı savaşlar tarafından sıkıştırılınca, tehlikeye karşı koymak için düşüncesizce birinci Dionysios'u yüceltip ona orduyu yönetme görevini vermişti; kendini sakınmadan onu öylesine büyük kıldı ki, bu sinsi ve kurnaz kişi, düşmanlarını değil de sanki yurttaşlarını yenmişcesine zaferle dönüp kendini ilk önce komutanlıktan kral, sonra da krallıktan tiran yapmıştı.

Halk bir kere kulluklaşmaya görsün, özgürlüğü öylesine unutuyor ki, artık onun uyanıp yeniden özgürlüğünü ele geçirmesi olanaksız oluyor. Üstelik halk, çok içten ve istekli bir biçimde kulluk (hizmet) ediyor. Bu durumu gören, onun özgürlüğünü değil de köleliğini kaybettiğini sanır. İlk başlarda, kuvvetle alt edilmişlikten dolayı ve zorlama nedeniyle hizmet edildiği bir gerçek. Fakat bundan sonra gelen kuşak, özgürlüğü hiç görmeyip tanımadığından dolayı, pişmanlık duymadan hizmet eder ve ondan öncekilerin zorla yaptıklarını seve seve yerine getirir. Boyunduruk altında doğan insanlar, kulluk, kölelik içinde büyütülüp eğitilirler. Bu insanlar daha ileriye bakmadan doğdukları gibi bir yaşamı sürdürmekle yetinirler ve bulduklarından başka hakları ve malları olabileceğini düşünemediklerinden gayri, doğumlarındaki durumu doğal durumları olarak kabul ederler. Bununla birlikte, tüm katımların haklarından yararlanıp yararlanamadığını veya kendisi ya da selefi üzerinde bir haksızlık yapıp yapılmadığını anlamak için kütüklere arasına bir göz dahi atmayan böylesine savurgan ve gevşek başka

bir mirasçı olamaz. Fakat, her şeyde bizim üzerimizde büyük bir erke sahip olan göreneklerin, en fazla etkinliği, bize hizmet etmeyi ve (Mithridates'in zehir içmeyi bir alışkanlık yaptığının söylendiği gibi) kulluk zehirini yutup, acı bulmamayı öğretmelerinde bulunur.

Bizde önemli bir yer tutan doğanın bizi istediği yere çektiği ve bizi iyi ya da kötü yarattığı yadsınamaz. Fakat, doğanın göreneklerden daha az erke sahip olduğunu da itiraf etmek gerekir. Doğal olan ne kadar iyi olursa olsun, eğer onun bakımı yapılmazsa, yok olup gider; ve doğaya karşın, eğitim bizi, her zaman için, istediği biçime sokar.

Doğanın bizim içimize koyduğu iyilik tohumları öylesine ince ve narindirler ki, karşıt bir besinin en ufak bir uyumsuzluğuna katlanamazlar. Bu tohumlar kendilerini kolayca devam ettiremediklerinden yozlaşp tükenirler ve hiç bir şey olamazlar. Meyva ağaçları gibidirler: Kendi başlarına bırakıldıklarında, hepsi kendilerine özgü olan doğalarını sürdürürler; fakat, onlara yapılan aşuya göre hemen bu doğalarını terkedip, kendilerinin olmayan başka çeşit meyvaları taşımaya başlarlar. Tüm bitkilerin kendilerine özgü nitelikleri, doğaları ve özellikleri vardır. Bununla birlikte, don, iklim, toprak veya bahçıvanın eli bu bitkilerin etkililiklerinden çok şey eksiltir ya da onlara çok şey katar. Bir yerde gördüğümüz bir bitkiyi başka bir yerde —değiştüğinden dolayı— tanımayabiliriz. Çok az sayıda olan ve öylesine özgürce yaşayan Venediklilere bakarsak, içlerinde en kötü olanın bile kral olmak istemediğini görürüz. Aynı şekilde doğup eğitilmiş bu insanların, özgürlüklerini en iyi biçimde kimin daha iyi sürdürebileceğinden başka bir tutkuları yoktur. Beşikten beri bu şekilde öğrenmiş ve davranmış olan Venedikliler, bağımsızlıklarının en ufak bir parçasını bile dünyanın diğer tüm mutluluklarını elde etmek için feda etmezler. Bu insanları gören bir kişi kalkıp da bizim büyük Efendi⁸ diye adlandırdığımız insanın topraklarına gitse, burada sanki bu büyük Efendi'ye kulluk-kölelik etmek için doğmuş ve onu yerinde tutmak uğruna canlarını veren insanlarla karşılaşacak. Bu kişi, bu insanlarla diğerlerinin aynı doğal yapıya mı sahip olduklarını yoksa bir insanlar sitesinden çıkıp bir hayvanlar parkına mı girdiğini düşünecektir? Sparta'nın düzenleyicisi Lykurgos, Lakedemonya halkına insanların nasıl eğitilirlerse öyle olacaklarını göstermek için iki kardeş köpek beslemiş, ikisi de aynı sütü emdikten sonra, biri mutfakta diğeri ise kırlarda avcı borusuna alışarak büyütülmüş. Lykurgos köpekleri çarşının ortasına getirmiş ve karşılıklarına bir yemekle bir av tavşanı koymuş. Kardeş olmalarına karşın, biri yemeğe diğeri ise tavşana koşmuş. Böylece Lykurgos, yasaları ve düzenlemeleriyle Lakedemonyalıları öylesine iyi eğitip yetiştirmiş ki,

⁸ Osmanlı padişahı.

hepsi yasa ve kral dışında başka bir efendiyi kabul etmektense bin defa ölmeyi yeğlermiş.

Büyük Pers kralı Kserkses'in gözdelerinin bir zamanlar Spartalılar üzerine anlattıkları bir söyleşiyi hatırlatmaktan memnurluk duyuyorum.⁹ Kserkses Yunanistan'ı fethetmek için büyük ordusunun hazırlıklarına başladığında, Yunan sítelerine su ve toprak istemek için elçiler yollamıştı. Ne Sparta'ya ne de Atina'ya hiç elçi göndermemişti; bunun nedeni Spartalıların ve Atinalıların daha önce babası Dareois'un aynı istekte bulunmak için gönderdiği elçilerden bir kısmını çukurlara diğerlerini bir kuyuya atarak toprağı ve suyu oradan ustalıklı çıkarıp prenslerine götürmelerini söylemiş olmalarındandı. Bu insanlar özgürlüklerine dokunan en ufak bir söze bile katlanamazlardı. Spartalılar, böyle davrandıkları için Tanrıların, özellikle de habercilerin Tanrısı Talhybios'ın hışmına uğramışlardı. Tanrıları yatıştırmak için, Kserkses'e, ne isterse yapsın ve öldürdükleri babasının elçilerinin karşılığını alsın diye yurttaşlarından ikisini göndermeye karar verdiler. Birinin adı Sperthies diğerinin ki Bulis olan iki Spartalı bu ödemeyi yapmak için gitmeyi gönüllü olarak kabul ettiler. Yola koyuldular ve Asya kıyılarındaki tüm kentlerde kralın askeri şefi olan Hydarnes adındaki bir Perslinin sarayına vardılar. Hydarnes onları saygıdeğer bir biçimde kabul etti. Karşılıklı çeşitli söyleşilerden sonra, onlara neden kralın dostluğunu böylesine reddettiklerini sordu. Değerli kişileri kralın nasıl onurlandırdığını, Spartalılar, bana bakarak anlayın ve inanın, ve de siz de ona tabi olursanız size de aynı şekilde davranacağını düşünün (dedi). Eğer siz değer verdiği Spartalılar, ona tabi olursanız, içinizde Yunanistan'ın herhangi bir kentine senyör olmayan kimse kalmaz (dedi). Bunun üzerine Lakedemonyalılar şöyle dile getirdiler düşüncelerini : Bu konuda, Hydarnes, sen bize iyi öğüt vermesini bilemezsin; çünkü bize vadettiğin iyiliği sen denemişsin, fakat bizim yararlandığımız iyiliğin ne olduğunu sen bilemezsin; kralın lütfunu tanımışsın, fakat özgürlüğün tadının nasıl olduğu, onun ne kadar tatlı olduğu hakkında sen hiç bir şey bilmiyorsun. Eğer özgürlüğü de tatmış olsaydın ,onu mızrak ve kalkanla değil de dişlerimiz ve tırnaklarımızla savunmamızı öğütlerdin bize. Ne söylenmesi gerektiğini yalnızca Spartalı dile getirdi. ; fakat Spartalı da, Persli de nasıl eğitilmişlerse öyle konuşuyorlardı. Çünkü, Persli hiç bir zaman özgür olmadığından özgürlüğü kaybetti diye üzüntü duyamazdı; Lakedemonyalı ise bağımsızlığı tattığı için bağımlılığa katlanamazdı.

Utikalı Katon, daha bir çocukken diktatör Sulla'nın evine gidip

⁹ Bu olayı Herodotes aktarmaktadır.
Herodotes, VII, 132-135.

gelirdi.¹⁰ Bunun nedeni, bu evin kapılarının ona sürekli açık olmasından ve Sulla ile yakın akrabalığından ileri geliyordu. Katon bu eve, her iyi aile çocuğunun yapmağa alışkın olduğu biçimde, yani efendisiyle beraber giderdi. Sulla'nın konağında, gerek onun önünde gerekse de onun buyruğu üzerine, insanların mahkum edildiklerini, bir kişinin sürülürken diğerinin boğazlandığını, bir yurttaşın hapis edilmesinin diğerinin ise kellesinin istendiğini görmüştü. Sonuç olarak, burada herşey kentin bir görevlisinin evindeki gibi değil de halkın tiranının evindeki gibi oluyordu, ve burası bir adalet divanı değil, fakat tiranlığın yatağıydı. Bu soylu çocuk efendisine şöyle dedi : Bana neden bir hançer vermiyorsunuz? Onu elbisemin altında saklayacağım. Sulla'nın odasına çoğu kez o uyanmış olmadan önce giriyorum. Kenti ondan kurtarmaya yetecek kadar güçlü bir kolum var. İşte bu gerçekten Katon'a vergi olan bir sözdü. Bu söz bu kişinin ölümüne yaraşır başlangıcıydı. Bununla birlikte Katon'un ne adından ne de ülkesinden söz edilsin, yalnızca olay olduğu gibi anlatılsın. Olay kendiliğinden, onun bir Romalı olduğunu ve Roma'da, ama özgür olduğu zamanki gerçek Roma'da, doğduğunu söyleyeceğinden bunu tahmin etmek hiç de güç olmayacaktır. Tüm bunları neden söyledim? Elbette ki hem ülkenin hem de toprağın, insanları (özgür ya da köle olmalarına doğru) yönelttiğine inandığımdan dolayı değil. Çünkü, her ülkede, her çevrede bağımlılık kötü, özgür olmak ise iyidir.

Fakat ben, boyunduruk altında doğup da özgürlüğün gölgesini bile göremeyip köle olmanın ne kadar kötü bir şey olduğunu anlayamayan insanların hoş görülmelerinin ya da bağışlanmalarının taraftarı olduğum için bunları söyledim. Örnek olarak güneşin bize görüldüğünden daha başka biçimde görüldüğü ülkeleri ele alalım. Buralarda ,güneş altı ay sürekli parladıktan sonra, yılın geri kalan kısmında kendini göstermeyip insanları karanlıkta bırakır. Bu uzun gecede doğan kişilerin aydınlıktan konuşulduğunu duymamış ve de gündüzü hiç görmemiş olduklarını düşünürsek, bu kişilerin ışığı arzulamadan içinde oldukları karanlığa alışmalarını görmek bizi şaşırtır mı? Hiç bir zaman bilmediğimiz bir şeyden dolayı sızlanıp yakınmayız; üzüntü, pişmanlık, ancak hazdan sonra ve her zaman geçmiş sevincin anısının ardından gelir. İnsanın doğal özelliği özgür olmak ve özgür olmayı istemektir; fakat doğası öyle bir biçimde yapılmıştır ki, doğal olarak insanın doğal özelliği eğitimin kendisine verdiği biçimi alır.

Öyleyse, insana eğitim ve alışkanlıkla kazanılmış her şeyin doğal

¹⁰ Utika, Kartaca yakınlarında eski bir kentin adı.

Katon (I.Ö. 95-46), Romalı bir devlet adamıdır; Sezar'a karşı koymuş ve Thapsus yenilgisinden sonra, Utika'da yaşamına kılıcı ile son vermiştir.

olduğunu söyleyelim. Fakat yalın ve yozlaşmamış (değişime uğramamış —çev.—) doğasının belirttiği yalnızca doğasının özüne ilişkin olandır.¹¹ Böylece, gönüllü kulluğun ilk nedeninin görenekler olduğunu belirtebiliriz. Kulakları ve kuyrukları kesik en cesur atlar, ilk önceleri gemi azıya alır, fakat daha sonra buna alışırlar; bir zamanlar eyere saldırırken, şimdi koşum takımları içinde gururlu ve kibirli bir biçimde dolaşırlar. İnsanlar da, bu atlar gibi, her zaman kul (suje) olduklarını ve babalarının da kendileri gibi yaşadıklarını söylerler. Geme katlanmakla yükümlü tutulduklarını düşünürler ve zamanla onlara tiranlık eden kişilerin tiranlığı kendilerine mülk edinmelerini sağlarlar.

Fakat, gerçekten, yıllar kimseye kötülük yapma hakkını vermez, yoksa haksızlık büyür gider. Her devirde, diğer insanlardan daha iyi doğmuş bazı kişiler bulunur. Bunlar boyunduruğun ağırlığını hissedip sürekli ondan kurtulmaya çalışırlar, bağımlılığa hiç bir zaman alışmazlar, ve kulübesinin dumanını denizde ve karada arayan Odysseus gibi doğal ayrıcalıklarını gözetmeden ve kendilerinden öncekiler ile bunların ilk durumlarını düşünmeden edemezler. Doğal olarak, kesin sağduyulu ve kavrayışlı bir akla sahip bu kişiler, “aşağı halk tabakasının” yaptığı gibi ayaklarının ucuna bakmakla yetinmezler; arkalarını ve önlerini gözeterek geçmiş şeyleri, gelecektekileri kestirmek ve şimdikileri değerlendirmek için ortaya koyarlar. Kendiliğinden iyi bir kafa yapısına sahip olan bu kişiler, kafalarını eğitim ve bilgiyle daha da sağlamlaştırmışlardır. Bu kişiler, özgürlük yeryüzünde tümüyle yok olsa bile, özgürlüğü düşleyerek, hissederek ve halâ onun tadını duyarak kölelikten —ki bu süslenip püslense de yine— en ufak bir tad alamazlar.

Büyük Türk, her şeyden çok kitap ve doktrinlerin, insanların kendilerini tanımalarına ve tiranlıktan nefret etmelerine yardımcı olduğunu çok iyi anlamıştır. Topraklarında, onun istemediğinden fazla bilge kişinin bulunmadığını duydum. Oysa, genel olarak, uzun zamandan beri özgürlük tutkusunu korumuş bu kişiler ne kadar fazla sayıda olsalar da, onların uğraşları ve duyguları birbirlerini tanımaları için en ufak bir etkiye sahip değildir. Tiranın hükmü altında, özgürlük onlarda her şeyi, yani yapmayı, konuşmayı ve hemen hemen düşünmeyi yok etmiştir. Hepsi, fantazilerinin içinde birbirlerinden kopuk yaşarlar. Böyle olmakla birlikte, Momus, insanın yüreğine bir pencere açarak buradan insanın düşüncelerinin görülmesini isteyen Vulcanus’la pek

¹¹ La Boétie, devrindeki diğer bir çok hümanist gibi, eğitimi insan doğasının bir parçası olarak kabul ediyor. Fakat insan doğasıyla insan doğasının özü arasında bir ayırım gözetiyor.

alay etmemiştir.¹² Bununla ne demek istediğimizi bir örnekle göstereyim; Burutus ve Cassius, Roma'nın ya da daha doğrusu tüm dünyanın kurtulması işlemine giriştiklerinde, kamu iyiliği için didinen —eğer gerçekten öyleyse— Cicero'yu davalarına ortak etmek istememişlerdi; böylesine yüce bir iş için yüreğinin çok zayıf olduğunda karar kılmışlardı. Onun istencine güvenmişler, fakat cesaretinden hiç de emin olamamışlardı. Yine de, eski tarihi ve geçmiş olayları inceleyip onlar üzerinde konuşmak isteyen her kişi, ülkelerinin kötü ellerde, kötü yönetildiğini görüp iyi bir niyetle onu kurtarmaya girişen insanların başarıya ulaşamadıkları ve özgürlüğün ortaya çıkmak için kendiliğinden onlara yardım etmediği durumlarla ya çok az karşılaşır ya da böyle durumlara hiç rastlamaz. Erdemli bir biçimde ülkelerinin kurtulmasını tasarlayan Hermodius, Aristogiton, Thrasybules, eski Brutus, Valerius ve (genç) Dionysos¹³ bunu başarıyla uygulamışlardır. Böyle bir durumda, talih hemen hemen her zaman iyi emelleri, iyi niyetleri olan kişilere gülmüştür. Genç Brutus'la Cassius bereket versin ki kulluğu ortadan kaldırdılar, fakat özgürlüğü getirirken öldüler, yoksa sefil bir biçimde değil. Bundan dolayı, bu insanlarda, onların yaşamlarında ve ölümlerinde, sefil bir şey olduğunu söylemek ne büyük bir ayıp olur. Fakat, büyük bir kayıp, sürekli bir felaket gerçekleşti ve cumhuriyet tümüyle yıkıldı; çünkü, kanımca, onlarla beraber cumhuriyette gömülmüştü. Bundan sonra, Roma imparatorlarına karşı girişilen diğer eylemler, yalnızca imparatorların yerini almak isteyen gözü yükseklerde olan kişilerin kurduğu komplolardı. Bu kişiler, başlarına gelen kötülüklerden dolayı acınacak insanlar değillerdir; çünkü hükümdarlığı kaldırmayı değil de harap etmeyi istiyorlardı ve tiranı kovup tiranlığı sürdürmeyi amaçlıyorlardı. Bu kişilerin başarıya ulaşmalarını istemediğimden başka, bunların (başlarına gelen kötülüklerden dolayı), özgürlüğün kutsal adının kötü emeller için kullanılmaması gerektiğini ibret olarak göstermiş olduklarına da memnun oluyorum.

Fakat, hemen hemen ucunu kaçırdığım sözlerime geri döneyim. İnsanların gönüllü kulluk etmelerinin birinci nedeni olarak onların serf doğduklarını ve bu biçimde eğitildiklerini söylemiştim. Bu nedenden ikinci bir neden ortaya çıkar : Tiranların hükmü altında insanların çok kolay bir şekilde alçak ve "effemine" (kadınımsı, zayıf)

¹² Momus, alay etme tanrısı; Vulcanus, Yunanlıların ateş tanrısı Hephaistos'un latince adı.

¹³ Hermodius ile Aristogiton Atina tiranı Peisistratosun oğlu tiran Hipparkhos'u öldüren kişilerdir. Thrasybules İ.Ö. 409 da Atina'dan tiranlığı kovan kişidir. Eski Brutus ile Valerius Publicola Roma Cumhuriyetini kuranlardandır. Genç Dionysos ise tiran eski Dionysos'u devirip, daha sonra da Syraküza'da kendi tiranlığını kuran kişidir.

olmaları. Bu olguyu ortaya koymada, "Hastalıklar" olarak adlandırdığı kitaplarından birinde, bundan kendisini nasıl sakındığını anlatan tıbbın büyükbabası Hippokrates'e çok şey borçluyum. Bu kişi sağlam bir yüreğe sahip olduğunu —ki gerçekten böyleydi—, büyük kral onu cazip tekliflerle ve büyük armağanlarla kendi yanına çekmek istediği zaman göstermişti. Bunun üzerine ona açıkça, Yunanlıları öldürmek isteyen barbarları tedavi etmenin vicdanını rahatsız edeceğini ve Yunanistan'ı boyunduruk altına almaya kalkışan kendisine de sanatıyla hizmet etmeyeceğini söylemişti. Bugün de diğer yapıtları arasında bulunan büyük krala yazdığı mektup, her zaman onun sağlam yüreğinin ve soylu doğasının (doğal yapısının —çev.—) bir kanıtı olarak kalacaktır. Oysa, özgürlüğün kaybedilmesiyle yürekliliğin de bir anda yok olduğu kesindir. Bağımlı olan insanlar savaşta ne canlı ne de dayanıklı olurlar. Tehlikeye, sanki elleri, kolları bağılmış gibi ve bir alışkanlığı yerine getirircesine uyuşuk bir biçimde, karşı çıkarlar. Yürelerinde tehlikeyi küçümseten ve yoldaşları arasında güzel bir ölümle ebedi mutluluk mertebesine ulaşmayı isteten özgürlük ateşi kaynamaz. Özgür insanlar arasındaki her kişi, hem kendisi hem de toplumun iyiliği için en iyisini yapmayı arzular; orada, herkes ya yenilginin kötülüğünden ya da yenginin iyiliğinden payına düşeni almayı bekler. Oysa, köleleşmiş insanlar, bu savaşçı cesaretlerinden başka her şeydeki canlılıklarını da yitirirler. Alçak ve yumuşak olan yürekleri büyük şeyleri yapabilmekten yoksundur. Bu durumu çok iyi bilen tiranlar, insanların bu alışkanlığa kapıldıklarını görüp, onları daha çok gevşetip yumuşatmak için yardım bile ederler.

Yunanlıların ciddi ve en önemli tarihçilerinden biri olan Ksenophon yazdığı küçük bir kitapta Simonides'i Siraküza kralı Hieron'la tiranların sefaleti üzerine söyleşide bulundurur. Bu kitap, kanımca, mümkün olduğunca incelikle dile getirilmiş çeşitli iyi ve önemli uyarımlarla doludur. Tanrıya çok şükür derdim eğer bugüne dek var olmuş tüm tiranlar bu kitabı gözlerinin önüne koyup ondan bir ayna gibi yararlanmış olsalardı. O zaman, tiranların, çirkinliklerini görmediklerine ve yaptıkları işlerden herhangi bir utanç duymadıklarına inanmam mümkün olmazdı. Bu yapıtta Ksenophon, tiranların ne gibi bir güçlkle karşı karşıya olduklarını, herkese kötülük yaparak herkesden çekinmek zorunda kaldıklarını anlatır. Bundan başka, kötü kralların kendi insanlarına (ki onlara kötülük yapmıştır) güvenmeyip onların ellerine silah veremediklerinden, parayla tuttıkları yabancıları savaşta kullandıklarını söyler. Bir zamanlar, bugünden daha da fazla, hizmetlerinde parayla tuttıkları yabancı uluslar, Fransızlar bile, bulunan iyi krallar da olmuştur. Fakat başka bir tasarıdan hareket

eden bu krallar insanlarını korumak, onların yaşamlarını sakınmak için para harcamayı hiç te kayıptan saymıyorlardı. Skipion'un (kainimca, bu kişi büyük Afrikanustur) "tek bir yurttaşımın yaşamını kurtarmayı yüz düşmanı bozguna uğratmaya yeğlerim" diyerek dile getirdiği şeydir bu. Fakat, tiranın, erkini hiç bir zaman güvence altında görmediği kesin bir gerçek; yoksa tiranın böyle bir noktaya ulaştığı zaman hükmü altında değerli hiçbir insan kalmamış demektir. Öyleyse, Taranta'da Thrason'un Fillerin efendisini kınamak için kullandığı şu sözler haklı olarak tirana da söylenebilir :

**Bundan dolayı siz böylesine cesursunuz
Çünkü hayvanlardır bakmakla yükümlü olduğunuz.**

Fakat tiranların uyruklarını alıklaştırmak için kullandıkları bu kurnazlık en açık biçimde, Kyros'un Lydia'nın başkenti Sardes'i ele geçirdikten ve Kroisos'u, bu çok zengin olan kralı, yanında tutsak olarak götürdükten sonra Lydialılara yaptıklarında görülür. Kyros'a Sardeslilerin ayaklandıkları haberi iletilmişti. Kral çok kısa bir süre sonra bunlara yine boyun eğdirdi. Fakat böylesine güzel bir kenti ne yağma edip yakıp yıkmak, ne de elinde tutmak için sürekli bir ordu bulundurmak zahmetine katlanmak istemediğinden, bu kentten emin olmak amacıyla çok akıllı bir çareye başvurdu.¹⁴ Burada genelevler, tavernalar ve eğlence yerleri kurdurdu, ve kent sakinlerinin bunları kullanmaları doğrultusunda bir buyruk yayınladı. Sardes'teki garnizon öylesine rahata erişti ki, bundan sonra Lydialılara karşı bir kez bile kılıç çekmek zorunda kalmadı. Bu zavallı sefil insanlar ise öylesine her çeşit oyun icat ederek oyalanmaya başladılar ki, bizim "eğlencelik" (eğlenceli, hoş vakit geçirecek şey) dediğimizi, daha sonraları latinler, onlardan esinlenerek, sanki Lydia demek istercesine "ludi" olarak adlandırdılar. Tüm tiranlar adamlarını "effemine" (kadınsı) yapmak istediklerini böyle açık açık belirtmemişlerdir; fakat, gerçekten Kyros'un açıkça emretmiş olmasına karşı diğerlerinin birçoğu bunu gizlice uygulamaya çalışmışlardı. Aslında, bu durum, sayıları kentlerde daha fazla olan aşağı halk tabakasının doğal yapısına uygundur. Kendini sevene karşı kuşkulu, kendisini aldatana karşı ise saftır. Ağızlarına çalınan iki parmak bal ile cezbedilen halklar kadar, ne avcı düdüğüne kamp tuzağı düşen saf bir kuş, ne de yem için oltaya takılan alık bir balık olabileceğini düşünmeyin. Pohpohlandıklarında hemen kendilerini teslim etmeleri şaşılacak şeydir. Tiyatrolar, oyunlar, şakalar, gösteriler, acaip hayvanlar, madolyonlar, tablolar ve diğer uyuşturucular eski halklar

¹⁴ Herodotos'a göre bu çareyi Kyros'a, tutsak ettiği Lydia'nın eski kralı Kroisos öğütler. Herodotos, 1, 155.

için kulluklaşmanın yemi, özgürlüklerinin bedeli, tiranlığın araçlarıdır. Eski tiranlar bu çareyi, bu uygulamayı, bu yemleri uyruklarını boyun-duruk altında uyutmak için kullanırlardı. Böylece gözlerinin önünde olan bu eğlenceliklerini güzel bulup onlardan hoş bir haz alan aptallaştırılmış halklar küçük çocuklar gibi, fakat onlardan daha da kötü bir biçimde, budalaca hizmet etmeye alıştırlardı; çünkü küçük çocuklar, hiç olmazsa, minyatürlerle süslü kitapların parlak resimlerine bakmak uğruna okumayı öğrenirler. Romalı tiranlar daha başka bir noktayı öngörmüşlerdi; her şeyden çok midesinin zevkine önem verip kendini koyuveren bu ayak takımını aldatmak için sık sık on kişilik asker birliklerine (decuria) ziyafet çekerlerdi. İçlerinde en zekisi bile, Platon'un devletinin özgürlüğüne yeniden kavuşmak amacıyla çorba tasını terketmeyi akıl edemezdi. Tiranlar çeyrek litre buğday, yarım litre şarap ve gümüş bir para bağışlardı, ve işte o zaman "Yaşasın kral" diye bağırıldığını duymak acınılacak bir şeydi. Kalın kafalı kişiler, kaybettiklerinin bir bölümünü geri almaktan başka bir şey yapmadıklarını ve bunlara kavuşurken tiranın onlardan daha önce bunları almasaydı hiç bir şey veremeyeceğini düşünemiyorlardı. Bugün Tiberius'u ve Neron'u cömertliklerinden dolayı kutsayıp gümüş para toplayan ve kamu şölenlerinde tika basa doyan kişi, yarın mallarını bu muhteşem imparatorların para tutkularına, çocuklarını şehvet tutkularına ve hatta kanını gaddarlıklarına terketmek zorunda kalınca bir taş gibi tek kelime söylemez, bir ağaç kütüğü gibi de kıpırdanmazdı. Aşağı halk tabakası, her zaman, bu biçimde davranmıştır. Tümüyle iradesiz ve sefil olduğundan namusluca haz alamaz, haksızlıklara ve acılara duyarsız kaldığından bunlara namusluca katlanamaz. Bugün ise Neron'dan konuşulduğunu duyupta bu iğrenç ve pis hayvanın, bu aşağılık acıip yaratığın ikinci adından dolayı bile titremeyecek hiç kimse görmüyorum. Yaşamı kadar iğrenç denebilecek ölümünden sonra Roma halkı (oyunlarını ve şölenlerini anımsayarak) öylesine kederlenmişti ki, az kalsın yas tutacaktı. Eğer, iyi, ciddi ve emin yazar Cornelius Tacitus'un¹⁵ yasaları ve özgürlüğü rafa kaldırmış olan Julius Sezar'ın ölümünden sonra bu halkın tutumu üzerine yazdıkları göz önünde bulundurulursa bunun hiç de acıip bir şey olmadığı anlaşılır. Bu kişide (Julius Sezar'da —çev—) —kanımca— insanlığından başka değerli hiç bir şey bulunmadığından, bu niteliği öylesine göklere çıkartıldı ki, asla olmamış en vahşi tiranın en büyük gaddarlığından bile daha fazla zarar verdi. Çünkü, gerçekten Roma halkı için kulluğu tatlılaştıran bu zehirli yumuşaklık oldu. Fakat ölümünden sonra, halâ ağzında şölenlerinin tadı olan ve cömertliğinin anısını taşıyan bu halk, onu saygı töreniyle yakmak için mey-

¹⁵ Cornelius Tacitus, (İ.Ö. 55-120) Romalı tarihçi.

dandaki sıraları canla başla taşıyıp bir yığın oluşturdu; daha sonra sanki halkın babasıymış gibi (ki sütun başlığında böyle yazılmıştı) anısına bir sütun dikip, onu öldürenlerin dışında yeryüzündeki hiç bir insana yapmaması gereken onurlandırıp yüceltmeyi ölmüş olan bu kişiye yaptı. Bundan başka, Roma imparatorları, genel olarak, halk tribünü sanını almayı da ihmal etmediler; çünkü bu görev kutlu ve kutsal sayılmasının yanında devletin bir lütfu olup halkın korunması ve savunulması amacıyla oluşturulmuştu. Bu sayede, imparatorlar, halkın bu görevin etkilerini hissetmeyip yalnızca adına önem vermesinden dolayı kendilerine daha fazla güvenilmesini sağlıyorlardı.

Bunun karşıtı olarak, bugün, ortak iyilik ve halkın rahatlaması üzerine güzel sözler söylemekten geri duramayanlar (krallar) dolaylı bir biçimde de olsa en ufak bir kötülük yapmayanlardan daha iyi bir şey yapmış olmuyorlar. Çünkü, bu kişilerin bazı durumlarda çok incelik kullanabildikleri formülleri¹⁶ bilirsiniz. Fakat bunların bir çoğu çok fazla küstah olduklarından yeterince incelik taşımazlar. Asur kraları ve daha sonraları özellikle Med kralları toplumun karşısına mümkün olduğunca geç çıkarlardı; böylece bu "aşağı halk tabakasında" kendilerinin insandan daha üstün bir şey oldukları hakkında bir kuşku yaratılırdı, ve görmedikleri nesnelere üzerinde kolayca imgeler oluşturan insanlar bu düş içinde bırakılırdı. Uzun süre Asur İmparatorluğunda bulunan tüm uluslar bu gizin etkisiyle hizmet etmeye alışıyorlardı ve efendilerinin kim olduğunu bilmeden hatta bir efendileri olup olmadığını kendilerine sorarak daha gönüllü bir biçimde hizmet ederlerdi; ve de hepsi hiç kimsenin görmediği bu tek kişiden, bir inanç sonucu olarak korkarlardı. Mısır'ın ilk kralları kendilerini çok az gösterirlerdi; o zamanda, başlarında ya bir dal ya da ateş taşıyarak görünüşlerini değiştirirler ve kendilerini birer soytarı durumuna sokarlardı. Böyle acaiplik yaparak uyruklarında saygı ve hayranlık doğururken, aptal ya da kul-köle olmayan ve de bunlara alışkın bulunmayan insanlar için ise eğlence ve alay konusu olurlardı. Geçmiş devirlerdeki tiranların tiranlıklarını kurmak için ne gibi şeylerden yararlandıkları üzerinde konuşulduğunu işitmek ve bu aşağı halk tabakasının bulunduğu duruma layık olduğunu ve kendisine kurulan ağın içine düştüğünü anlayan tiranların küçük, basit araçları ne derece fazla kullandıklarını görmek ne kadar acınacak bir şeydir. Tiranlar bu halkı her zaman öylesine kolay bir biçimde kandırdıklarından ,onu hiç ciddiye almayıp umursamadıkları zaman daha fazla kul-köle kılmışlardır.

¹⁶ La Boétie, bir baskıyı da bildirirse yine de halkın iyiliği kavramına başvuran Fransız kraliyeti emir ve fermanlarının kullandıkları gerekçelerden dolayı bir biçimde söz ediyor.

Eski halkların gözü kapalı inandıkları bir başka güzel martavaldan da söz etmem gerekir herhalde. Bu halklar, Epirililerin kralı Pyrrhus'un bir ayak başparmağının mucizeler yaptığına ve dalaklarından hasta olanları iyileştirdiğine sıkı sıkıya inanmışlardı. Üstelik, ölü beden yakıldıktan sonra bu parmak ateşe karşın, küllerin içinde sağlam kalmıştı diyerek bu masalı daha da zenginleştirmişlerdi. Böylece halk her zaman yalanları kendisi yaratmış, sonra da bunlara inanmıştır. Bir çok kişi bu çeşit martavallar yazmışlardır; fakat bunları kentlerin söylentilerinden ve halkın aşağılık konuşmalarından topladıklarını görmek çok kolaydır. Asur'dan gelip İskenderiye'den geçerek imparatorluğu ele geçirmek amacıyla Roma'ya giden Vespasius harikalar yaratmıştı. Topalları iyileştiriyor, körlerin gözünü açıyordu; fakat yaptığı bu ve bunun gibi diğer güzel şeylerin içerdiği yanlış göremeyen kişi onun iyileştirdiği körlerden daha da ködür. Tiranlar bile, insanların kendilerine kötülük yapan birisine katlanabilmelerini çok acaip bulurlardı: Dini koruyucu olarak ön plana koymayı arzular ve hatta, mümkünse, kötü yaşamlarına destek olması için bir kaç tanrısallık örneğinden faydalanırlardı. (...)

Bizimkiler Fransa'yı çeşitli şeylerle, kurbağalar, zambak çiçekleri, (kutsal) tüp ve savaş bayrağı¹⁷ ile doldurdular. Nasıl olursa olsun bana göre ben yine de inanmamazlık etmek istemiyorum; çünkü her zaman, barışta öylesine iyi, savaşta öylesine yiğit krallarımız olduğu için biz ve atalarımız bunlara inanmamazlık edecek hiç bir durumla karşılaşmadık. Üstelik bizimkiler kral olarak doğarlar; ve öyle görünüyor ki, doğa tarafından seçilip krallığın yönetimi ve korunması için doğmuşlardır. Eğer krallarımız böyle olmasalardı, yine de tarihimizin gerçeğini tartışmak ve bu gerçeği özel bir biçimde didik didik etmek şeklinde bir tartışmaya girmek istemiyorsam, bunun nedeni bu güzel devleti devirmemek içindir. Bu devlette şimdi gülünç bir kılıktan kurtulup Ronsard'ımız, Baif'imiz ve du Bellay'ımız¹⁸ tarafından baştan aşağı yenilenmiş fransızca şiirimiz büyük bir uğraşın içine girmektedir. Bu kişiler şiirimizi dilimizle birlikte öylesine ileriye götürüyorlar ki, kısa bir süre sonra bu alanda ne Yunanlıların ne de Latinlerin bizim fazla önümüzde bulunamayacaklarını, olsa olsa öncelik hakkına sahip olacaklarını umut etmekte bir sakınca görmüyorum. Birçok kişi ritmimizi (ki bu kelimeyi isteyerek kullanıyorum ve bu beni rahatsız etmiyor) mekanik bir biçim içine sokmuştu; böyle olmakla birlikte, ritmimizi yeniden soy-

¹⁷ Fransa krallarının iktidarlarını kutsallaştırmak, pekiştirmek için kullandıkları çeşitli simgeler.

¹⁸ Ronsard, (1524-1585), Baif (1532-1589) ve du Bellay, (1522-1560) Fransız şairleridir.

lulaştırarak ve ona ilk ününü kazandıracak yeterince kişi görüyorum. Fakat, Ronsard'ımızın şiir dehasının "Franciade"ında ne kadar rahatlıkla ve zevkle süsleyeceğini görür gibi olduğum kral Klovis üzerine yazılmış güzel masalları ritmimizden çıkarmakla ona zarar vermiş olurum. Ronsard'ın önemini anlıyorum, keskin zekasını tanıyorum, inceliğini, zerafetini biliyorum. Virgilius'un "Ve gökyüzünün kalkanları yere atıldı" diyerek Romalıların kalkanlarının¹⁹ davasını üstlendiği gibi o da savaş bayrağının davasını üstlenecektir. Atinalıların Erekteus'un sepetini gözettikleri kadar o da bizim (kutsal) tübümüzü gözetecektir; halâ Minerva kulesinde duran silahlarımızdan söz edecektir²⁰. Elbette, kitaplarımızı yalanlamak istemekle ve de şairlerimizin alanları üzerinde boy göstermekle hakaret edici olurum. Fakat, aklımın başka tarafıara gidip beni uzaklaştırdığı konuya, yani tiranların kendilerini güvence altına almak için, her fırsatta, halkı yalnızca boyun eğmeye ve kulluğa değil de fakat körü körüne bağlı olmaya da alıştırmaya uğraşmaları olgusuna geri döneyim. Demek ki, buraya kadar insanların gönüllü hizmet (kulluk) etmeleri üzerine söylediklerim, tiranlara yalnızca kaba ve aşağı halk için yararlı olabilir.

Fakat şimdi (kanımca) önemli bir noktaya, hükmetmenin sırrına ve işleme aracına, tiranlığın desteği ve temeline geliyorum. Benim görüşüme göre, muhafızların kargılarının, gece bekçilerinin konumlarının tiranı koruduklarını düşünen kişi tümüyle yanılmaktadır. Tiranlar, kanımca, bunları güvendiklerinden dolayı değil de daha çok usul gereğince ve bir korkuluk gibi kullanırlar. Polis memurları, sarayları, hiç bir araçları olmayan beceriksizlerin girmesinden korurlar, yoksa iyi silahlanmış kişilerin her hangi bir girişimde bulunmalarından değil. Hiç şüphesiz, Romalı imparatorlar içinde polis memurlarının yardımcıyla herhangi bir tehlikeden kurtulabilmiş çok az imparator bulunduğu gibi bir çoğu da kendi koruyucuları tarafından öldürülmüştür. Tiranı koruyanlar atlı insan bölükleri, yaya insan sürüleri ya da silahlar değildir. İlk bakışta inanmak istenmez, fakat gerçektir: Tirana destek olan ve tüm ülkeyi kulluk altında tutan hep dört ya da beş kişidir. Her zaman için beş ya da altı kişi tiranın gözüne girmiş, gerek kendilerinden gelen istekle gerekse tiranın çağırmasıyla ona yaklaşmış ve böylece gaddarlıklarının, eğlencelerinin yoldaşı, zevklerinin pezevengi

¹⁹ "Romalıların Kalkanları", Roma mitologyasında, Romulus'tan sonra Roma'nın ikinci kralı Numa Pompilius'un ayaklarının dibine gökten düşen bronz kalkan efsanesini içerir. Virgilius (İ.Ö. 70-19) : Romalı şair.

²⁰ Erekteus, üstü insan altı yılan biçiminde olan ilk Attika kralı. Efsaneye göre Atina'yı kuran bu kral bedeninin alt kısmını saklamak için at arabasını icat etmişti. Minerva, tanrıça Athena'nın latince adıdır.

ve yağmaladıklarının ortağı olmuşlardır. Bu altı kişi şeflerini toplum için kötü olması gerektiği doğrultusunda etkiler ve bu kötülüğün yalnızca şefin kötülüklerinden değil, fakat kendilerinininkinden de kaynaklanmasını sağlar. Bu altı kişinin de çıkar sağladıkları altı yüz kişisi vardır. Altı kişi tirana ne yapıyorlarsa bu altı yüz kişi de altı kişiye aynı biçimde davranır. Bu altı yüz kişi emirleri altında, altı bin kişiyi tutarlar; kendilerinin para hırslarında ve gaddarlıklarında yardımcı olmaları, gerektiğinde bu gaddarlıklarını uygulamaları için ve öylesine çok kötülük yapsınlar ki ancak kendilerini yasa ve ceza araçlarının sayesinde koruyabilsinler diye bu altı bin kişiye, toplumsal konumlarını yükselterek, ya eyaletlerin ya da maliye işlerinin yönetimini verirler. Bunlardan sonra gelenler çok daha fazla kalabalıktır. Bu ağı çözmeye kalkışacak kişi, Homeros'ta zinciri çekerek tüm Tanrıları kendi yanına getireceğinden övünen Jüpiter gibi, tirana da bu ipin yardımıyla altı bin kişi değil, fakat yüz binlerin, milyonların bağlandıklarını görecektir. Bu olgudan dolayı Julius'un (Sezar —çev.—) zamanında, senatörlerin sayısı artmış, yeni görevler oluşturulmuş, buralara atamalar yapılmış; bunları adaletin yeniden düzenlenmesi olarak değil de tiranlığın yeni destekleri biçiminde yorumlamalı. Kısacası, bu duruma, tiranların sağladığı ayrıcalıklar, kazançlar, ya da yeni kazançlarla ulaşılır; çünkü hemen hemen özgürlükten hoşlanan insanlar kadar tiranlığın onlara faydalı görüldüğü insanlar vardır. Aynı şekilde, doktorların, eğer bedenimizde çürümüş bir bölge varsa ve o andan sonra başka bir kısmında bir şey harekete geçmişse, bu şey hemen bozulmuş bölüme gider dedikleri olgu gibi, bir kral kendini tiran olarak bildirdiği andan başlayarak krallığın tüm kötü tabakaları, tüm ayak takımını ki bunlarla kastetmek istediğim bir devlette ne fazla kötülük ne de fazla iyilik yapamayacak hırsızlar ve kulağı kesikler değil, fakat ateşli bir yükselme hırsıyla ve hatırı sayılır bir para tutkusu ile suçlandırılan kişilerdir.- ganimetten pay alabilmek ve büyük tiranın altında kendilerini küçük tiranlar yapabilmek için çevresinde toplanıp onu desteklemeye başlarlar. Tıpkı büyük hırsızların ve tanınmış korsanların yaptıkları gibi. Birileri ülkeyi tanımaya çalışır, diğerleri yolları soymak amacıyla gözetler; birileri tuzak kurmuştur, diğerleri ise pusudadır; birileri kılıçtan geçirirken diğerleri insanları soyar. Aralarında bir üstünlük sıralaması bulunmasına, toplulukta bazılarının şef diğerlerinin uşak olmasına karşın yine de içlerinde ganimetin ya da hiç olmazsa bu ganimetin aranışının kokusunu almayan tek kişi yoktur. Büyük Pompeus'u Kilikyalı korsanlara karşı göndermek zorunda kalınışı, bunların yalnızca çok sayıda olmalarından değil, fakat dahası seferlerinden dönüşte limanlarda kendilerini güvence altına sokmak için bir çok güzel ve büyük kentin ittifakını kazanmala-

rından ve karşılığında ödül olarak onlara yağma ettiklerinin bir bölümünü vermelerinden dolayı olduğu söylenir.

Böylece tiran uyruklarını, birbirlerine kırdırarak kulluklaştırır (köleleştirir); ve öyle kişiler tarafından korunur ki eğer bu kişiler biraz değerli olsalar tiranın bunlardan kendisini koruması gerekecektir. Fakat, yaygın olan şu sözdeki gibi, tiran odunu yarmak için yine odundan çıkardığı yongayı kullanmaktadır. İşte onun muhafızları, mızraklı askerleri, polisleri; bu kişilerin de tirandan acı çektikleri olmaz değil. Fakat Tanrı ve insanlar tarafından terkedilmiş, kaybolmuş bu kişiler, kötülüğe katlanmaktan hoşnutlar. Çünkü onlar da aynı kötülüğü, kendilerine bunu yapmış olan kişiye değil de, aynı onlar gibi kötülük görmüş olan, fakat başkalarına benzerini yapamayan kişilere karşı uyguluyorlar. Böyle olmakla birlikte, halkı kulluklaştırmak ve tiranlık işlerini yapmak için tiranın kapısında bekleyen bu kişilerin kötülüklerini görmek beni şaşırtıyor; fakat arada sırada, büyük aptallıklarından dolayı onlara acıyorum. Çünkü gerçekten tirana yaklaşmak, özgürlükten biraz daha uzaklaşmak ve (söz gelişi) kulluğa dört elle sarılmaktan başka birşey olabilir mi? Bu kişiler yükselme özentilerinin ufak bir parçasını terketsinler, para tutkusundan arındırsınlar biraz kendilerini; sonra kendilerine bakıp tanınsınlar kendilerini, ve işte o zaman ellerinden geldiğinde ayaklarının altına aldıkları ve kürek mahkumları ya da kölelerden daha beter kıldıkları köylüleri göreceklerdir; böylesine kötü davranılan bu kişilerin kendileriyle karşılaştırıldığında daha talihli ve biraz daha özgür olduklarını göreceklerdir. Köylü ve esnaf, ne kadar kulluklaştırılmış olurlarsa olsun yalnızca kendilerine söyleneceğine yerine getirmekle yükümlüdür. Fakat tiran, kendine yakın olan diğer kişilerin alçaklaştıklarını ve kendinden lütuf dilendiklerini görür. Bu kişilerin tiranın söylediklerini yapmaları yeterli değildir; onun ne istediğini düşünmeleri ve hatta onu memnun edebilmek için düşüncelerini daha önceden bilmeleri gerekir. Tirana yalnız itaat etmekle kalmayacaklar, onu hoşnut da edecekler, işlerini yapmak için uğraşacaklar, didinecekler, onun keyifli olmasından haz duyacaklar ve kendi kişisel beğenileri yerine onunkileri benimsiyerek mizaçlarını, doğal yapılarını değiştirmeye zorlayacaklar. Tiranın söylediklerine, sesine, işaretlerine, gözlerine dikkat etmeleri gerekecek ve de arzularını bilebilmek ve düşüncelerini seçebilmek için sürekli olarak tetikte bulunacaklar. Bu mutlu bir biçimde yaşamak mıdır? Buna yaşamak denebilir mi? Bunları iyi doğmuş bir insana değil, fakat yalnızca sağduyuya sahip bir kişiye ya da hiç olmazsa bir insan çehresi olan kişiye söylüyorum. Kendine ait hiç bir şeye sahip olmayarak ve rahatını, özgürlüğünü, bedenini ve yaşamını başkasının ellerine vererek yaşamaktan daha sefil bir durum olabilir mi?

Bu kişiler zenginlik kazanmak için hizmet (kulluk) etmek isterler. Fakat kendilerine ait olacak hiç bir şey kazanamazlar; çünkü kendilerinin bile kendilerine ait olduğunu söyleyemeyecek durumdadırlar. San-ki, tiranın hükmü altında hepsi de kendilerine özgü bir şey elde edebileceklerini sanıp, zenginlikleri elde edeceklermiş gibi davranırlar ve herkesin herşeyini almaya yarayan ve kimsenin bu benimdir diyebilecek kadar bile hiç bir şey bırakmayan bu kuvveti, ona kendilerinin verdiklerini unuturlar. Zenginlik kadar insanları tiranın gaddarlığına kul kılan hiç bir şey olmadığını ve yine zenginlik kadar ölümü hakeden ona karşı işlenmiş bir başka suçun bulunmadığını görürler. Tiran yalnızca zenginliği sever; yalnızca onu imrendirircesine dolgun ve alık bir biçimde kendilerini kasaba sunar gibi huzuruna çıkan zengileri yok eder. Bu gözdeleler, tiranların çevresinde çok zenginlik kazanmış kişiler bulunduğu gibi bir süre para ve mal biriktirip daha sonra hem bunları hem de yaşamlarını kaybeden kişilerin de olduğunu pek hatırlayamıyorlar. Zenginlik kazanmış kişilerden ne kadar azının bunu korudukları düşüncesi akıllarının ucundan bile geçmiyor. Tüm eski tarihler gözden geçirilince, tüm hatıralar anımsanınca, kötü yollarla prenslerin gözüne girip bunların kötülüklerine sahip olan ya da kullanan veya bunların saflıklarından faydalanan kişilerin ne kadar çok sayıda oldukları ve de sonunda bu kişilerin yine prensler tarafından yok edildikleri görülecektir; prensler bu kişileri yükseltmek için hiç bir güçlük çekmedikleri gibi daha sonraları bunları korumak hakkındaki düşüncelerini kolayca değiştirmişlerdir. Hiç kuşkusuz, kötü kralların yakınlarında hiç olmazsa bir kez bulunmuş çok sayıdaki insanın içinde, başkalarına karşı tiranın gaddarlığını körüklemeye öncülük yapıp da bu gaddarlığa kendilerinin de maruz kalmadığı çok az hatta hemen hemen hiç kimse yoktur. Çoğunlukla tiranın lütfunun gölgesi altında başkalarının malları ve makamları sayesinde zenginleşen kişiler başkalarını kendi malları ve makamları ile zenginleştirmişlerdir.

İyilikte öylesine ileri gitmiş ve erdem ile doğruluğun onlarda öylesine parladığı iyi insanlar arasında tiran tarafından sevilmiş birisi bulunduğu zaman, bu kişinin erdemine yakından bakıldığında bunun en kötü kişilere bile saygı gösterdiği görülür; fakat iyi insanlar bile kendilerini sürdürmeyi bilemezler, ortak kötülüğü algılamaları ve kendi zararlarına tiranlığı anlamaları gerekir. Bir iyi insanlar üçlüsü oluşturan Seneca, Burrhus ve Thraseas;²¹ içlerinden ikisini kötü yazgıları bir tirana yaklaştırmış ve onun işlerinin yürütülmesini ellerine teslim

²¹ Üçü de Neron'un çevresinde, hizmetinde bulunmuş kişiler. Sonraları Neron tarafından suçlanmışlar; Seneca ve Thraseas intihar etmişler, Burrhus ise hapse atılmıştır.

etmişti; ikisi de tiran tarafından seviliyor ve saygı görüyordu; üstelik birisi onu eğiten kişiydi ve çocukluğunun eğitimi, kendisi için, onun dostluğunun güvencesini oluşturuyordu. Fakat bu üç kişi de korkunç ölümleriyle, kötü efendilerin sözüne ne kadar az güvenileceğine yeterince tanıklık etmişlerdir. Gerçekten, kendisine boyun eğmekten başka bir şey yapmayan, ülkesinden nefret edecek kadar katı bir yüreği olan bu kişiden ne gibi bir dostluk beklenebilir ki? Sevmeyi bilemeyen bu kişi kendi kendini güçsüzleştirir ve imparatorluğunu yıkar.

Eğer bu kişilerin dürüst bir biçimde yaşadıkları için kötü bir sonları oldukları ileri sürülmek isteniyorsa, tiranın çevresine dikkatlice bakıldığında, onun gözüne girip durumlarını kötülüklerle sürdüren kişilerin de yerlerini uzun süre koruyamadıkları görülecektir. Böylesine terk edilmiş aşktan, böylesine inatçı sevgiden söz edildiğini kim duymuştur? Kim, bu tiranın Poppea'ya olduğu kadar bir erkeğin bir kadına tutkunca bağlandığını okumuştur? Oysa daha sonra Poppea onun tarafından zehirlenmişti. Annesi, Agrippina ona imparatorlukta yer açmak için kocası Clodius'u öldürmüştü. Neron'u kendine bağlamak için ona hiç bir zorluk çıkarmakla kalmamış her yaptığına da göz yummuştu. Demek ki, kendi oğlu, sütüyle beslediği çocuğu, kendi elleriyle yaptığı imparatoru, birçok kez ihanet ettikten sonra Agrippina'nın yaşamına son verdi; eğer cezası ona bu cezayı veren kişi değil de başka birisi tarafından verilmiş olsaydı, hiç kimse onun bu cezayı hak etmediğini söyleyemezdi. İmparator Clodius kadar rahatlıkla kullanılan, saf, ya da daha iyi söylemek gerekirse, böylesine budala bir kimse olmuş mudur? Acaba onun Messalina'ya delicesine aşık olduğu kadar bir kadına böylesine tutulmuş başka bir kimse olmuş mudur? Sonunda, Messalina'yı celladın ellerine teslim etmişti. İyilik yapmayı bilmedikleri içindir ki budalalık sürekli olarak tiranlarda bulunur. Fakat, sonuç olarak, akılları ne kadar kıt olursa olsun, kendilerine yakın kişilere karşı gaddarlık etmeleri için onlarda aklın nasıl uyandığını anlayamıyorum. Çok sevdiği ve onsuz yaşayamayacak gibi gözüken kişinin, karısının çıplak boynunu görüp söylediği bu güzel söz çok yaygındır: "Benim emrettiğim anda bu güzel boyun hemen kopartılacaktır." İşte bunun için, genellikle eski tiranların bir çoğu gözdeleri tarafından öldürülmüşlerdir; tiranlığın doğasını tanıyan bu kişiler tiranın erkinden çekindikleri gibi onun istencine karşı kendilerini güvence altına da alamazlardı. İşte bundan dolayı, Domitianus Etienne, Commodius bir kadın dostu, Antoninus Macrina tarafından ve diğerleri hemen hemen hep aynı biçimde öldürülmüşlerdi.²²

²² Domitianus, (80-96), Commodius, (180-192) ve Antoninus (Caracalla lakabıyla bilinir.) (211-217) Roma imparatorlarıdır.

ne göre, ateş ııldadığı için belli bir haz alacağını umut ederek onun içine giren kelebek başka bir erdemi, yakıcı bir erdemi tatmıştır.

Bu gözdelerin hizmet ettikleri kişinin elinden kurtulduklarını kabul edelim bir kez. Fakat ondan sonra gelen kralın elinden kendilerini kurtarmaları olanaksızdır. Eğer bu kral iyiye, bunun farkına varmak ve hiç olmazsa, bu durumun akla uygun olduğunu anlamak gerekir. Eğer kral kötü ve onların eski efendilerinin bir benzeriyse, kendine özgü gözdelere sahip olmaktan geri kalmayacaktır; genel olarak, bu gözdelere kendilerinden öncekilerin yerlerine sahip çıkamazlarsa, hatta bunların mallarını ve yaşamlarını ellerinden alamazlarsa rahat edemezler. Nasıl oluyor da, böylesine büyük bir tehlikesi ve böylesine az bir güvencesi olan bu belalı yeri elde etmek ve bu çok zararlı efendiye büyük bir ızdırap içinde hizmet etmek isteyen bazı kişiler bulunabiliyor? Gece gündüz tek bir kişiyi hoşnut kılmayı düşünmek ve bununla birlikte yeryüzündeki hiç bir insandan korkulmayacak kadar bu tek kişiden korkmak; darbenin nereden geleceğini kestirmek, tuzakları seçmek, yoldaşların entrikalarını hissetmek için sürekli olarak gözü tetikte kulağı kırışte tutmak ve ne açık bir düşman ne de güvenli bir dost bulunduğundan her kişinin yüzüne gülüp herkesten çekinmek; sürekli güleç bir çehre ve donuk bir yürek taşıyarak neşeli olamamak, içine kapalı olmaya da cüret edememek. Tüm bunlar, ey Tanrım, ne biçim bir ızdıraptır, ne büyük bir acıdır?

Fakat bu büyük acının karşılığı olarak aldıklarının ve ızdıraplarıyla sefil yaşamlarından elde edebileceklerinin ne olduğunu görmek büyük bir zevktir. Doğal olarak halk katlandığı acıdan dolayı tirani değil, fakat kendini yönetenleri suçlar; halklar, uluslar, köylüsünden çiftçisine dek herkes, birbirleriyle yarışmasına, bu kişilerin adlarını bilir, onların erdemsizliklerini açığa vururlar; bunların hakkında binlerce aşağılayıcı söz, hakaret ve beddua ederler. Tüm duaları ve tüm dilekleri bu kişilere karşı söylenir. Tüm belâlardan, her veba salgınından ve her kıtlıktan dolayı bunları sorumlu tutarlar; ve arada sırada görünüşte bu kişilere bazı saygı gösterisinde buldukları zaman bile içlerinden bunlara sayıp söver ve bunlardan vahşi hayvanlara duyduklarından daha da fazla tikslenme duyarlar. İşte insanlara yaptıkları hizmetten dolayı elde ettikleri şöhret ve onur budur; insanlar bunların her birini paramparça etseler bile yine de ızdıraplarını rahatlatılabirler ne de yarı yarıya yatıştırılabirler. Elbette, bu kişilerin ölümünden sonra gelen insanlar, hiçbir zaman bu Halk-Yiycilerinin²⁴ adlarını bin kalemin mürekkebiyle karalamayacak kadar tembelen-

²⁴ Homeros'un İliada'da bazı krallar için kullandığı deyim.

mazlar; böylece şöhretleri binlerce kitap içinde ayaklar altına alınır ve sonraki kuşaklar tarafından —söz gelimi— süründürülen kemikleri bile, sürmüş oldukları kötü yaşamdan dolayı, ölümlerinden sonra bunları cezalandırmaya devam ederler. Demek ki öğrenelim bir kere, öğrenelim iyi davranmayı. Ya onurumuz için ya da bu erdemin sevgisi için, gözlerimizi gökyüzüne, tüm yaptıklarımızın tanığı ve tüm suçlarımızın doğru yargılayıcısı olan yüce Tanrı'ya kaldıralım. Kanımca, doğru düşünüyorum ve yanılmıyorum; çünkü tümüyle özgürlükçü ve yumuşak huylu olan Tanrı'ya tiranlıktan daha aykırı bir şey olamaz ve Tanrı orada tiranlarla suç ortakları için bazı özel cezalar hazırlamıştır.